

Т. Г. Гончарук

**ІНФОРМАЦІЯ ПРО УКРАЇНСЬКІ ВИДАННЯ
НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТИ «ОДЕССКИЙ ВЕСТНИК»
1830-х — ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ 1840-х рр.:
ВІД ОГОЛОШЕНЬ ДО РЕЦЕНЗІЙ**

Ключові слова: історія преси, «Одесский вестник», рецензії на українські видання.

Ключевые слова: история прессы, «Одесский вестник», рецензии на украинские издания.

Key words: History of the press, «Одесский вестник», a review of the Ukrainian book.

В історіографії вже приділялася увага місцю газети «Одесский вестник» (далі — ОВ) в історії українського національного культурницького руху, зокрема, відгукам цього часопису на українську друковану продукцію. Притому більше уваги приділялося публікаціям 1860-х — 1880-х рр. [1, с. 175–189]. Проте потребують вивчення і відгуки на україномовну друковану продукцію, що з'являлися на шпальтах ОВ у попередній період. Окремі з подібних публікацій вже були предметом досліджень Г. Зленко, а рефлексії газети на українознавчі публікації (переважно присвячені історії України) розглядалися у працях Г. Левченко, В. Хмарського, Л. Новікової та ін. Проте комплексного дослідження відгуків ОВ на україномовні публікації у 1830-х — першій половині 1840-х рр. (час становлення газети, що припав на період «миколаївської реакції») дотепер здійснено не було.

Інформацію про українські видання на шпальтах ОВ варто розподілити за трьома групами: повідомлення про передплату та вихід друкованої продукції, оголошення про продаж чи передплату видань в магазинах Одеси та публікації, що мали ознаки рецензій. Серед перших передусім варто згадати публікацію, що стосувалася книжки, якій судилося бути першим україномовним виданням на півдні України. В грудні 1831 р. ОВ повідомив: «Мыкола Коваль. Малороссийская повесть нынешнего времени, сочиненная Николаем Вагнером, поступит для отпечатания в Государственную типографию; содержание ее есть истинное происшествие, недавно случившееся. Книжка

сия будет отпечатана на самой лучшей бумаге. Цена оной с портретом Мыколы Коваля 1 руб. серебром; с пересылкой в другие города 5 руб. ассигн. Подписка на оную принимается у самого сочинителя Г. Венгера, в Одессе» [2]. «Але честь видати першу на півдні українську книжку міська друкарня чомусь зігнувала», — коментував виценаведене оголошення Г. Зленко [3, с. 24]. Книга М. Венгера була видана в Миколаєві 1832 р. й сучасний літературознавець М. Бондар вважає її не лише першою українською книгою, виданою на Півдні, але й першою жанровою книгою української прози [4, с. 87]. Г. Зленко, використовуючи матеріали ОВ, довів, що М. Венгера в цей час можна цілком вважати одеським автором й згадав чимало публікацій в одеській газеті, що анонсували інші видання творів Венгера [3, с. 24]. Так, у лютому 1834 р. ОВ повідомив: «Сочинения Николая Венгера, в стихах и прозе, печатаются в Москве и в скором времени выйдут из печати. В книге сей заключается 27 стихотворений и 6 прозаических статей. Подписка принимается у самого сочинителя Г. Венгера, в Одессе. Цена 10 руб. с пересылкою» [5]. Ще раніше, у червні 1833 р. одеська газета, запрошуючи потенціальних передплатників, навела детальний зміст цього видання, згадавши серед вміщених в ній російськомовних віршів «Малороссийскую песню» [6].

Вихід першої україномовної книги Одеси також не залишився поза увагою ОВ. В другому числі газети за 1834 р. зазначалося: «В Одесской Городской Типографии печатается повесть в стихах, на Малороссийском наречии, *Маруся*. Цена в Одессе 3 руб., а с пересылкою в другие места 5 руб. ассигнациями. Желающие иметь сие сочинение могут адресоваться, для получения онаго к Секретарю Одесского Приказа Общественного Призрения, Титулярному Советнику Буницкому» [7]. Авторство та обставини видання цієї одеської «Марусі», що була підписана до друку 23 грудня 1833 р., досі залишаються загадкою для істориків та літературознавців [8, с. 112–113].

ОВ, звичайно, повідомляв й про україномовну літературу, що виходила поза межами Одеси та Українського Півдня. Показовим з цього приводу був лист Ізмаїла Срезневського до Олексія Левшина від 2 вересня 1833 р. з проханням опублікувати оголошення про вихід в Харкові «Запорожской старины» [9, с. 123–124]. Серед інших книжок, виданих в Москві у

1834 р., в повідомленні ОВ згадувалося: «Первая часть Малороссийских песень, вновь собранных Г. Максимовичем, вышла из печати, под следующим заглавием: *Украинские народныя песни*, изданные *Михайлом Максимовичем*. Часть первая. *Книга I. Украинские думы. Книга II. Песни козацкие былевые. Книга III. Песни козацкие бытовые*. М. 1834 г. в Унив. Тип. Цена на веленовой бумаге 5 р., на простой 3 р.» [10]. Показово, що до побутових пісень зазначеного видання увійшли дві українські пісні зі згадкою про Одесу [11, с. 167, 177–178].

Більшість оголошень про друковані твори вміщувалися в ОВ у зв'язку з їхньою появою або передплатою на них в одеських книжкових магазинах. Вже з кінця 1920-х рр. в газеті з'являються повідомлення про місцеві книжкові крамниці та бібліотеки при них. Між ними повідомлення 1830 р. про бібліотеку при книгарні Ключкова («В городе Одессе на Ришельев. улице в доме Мяникова, открыт мною Российский книжный магазин, куда и переведена библиотека для чтения, бывшая близ Лютеранской церкви в собственном моем доме») [12]. В. Загоруйко звернув увагу, що в «Росписи...» зазначеної бібліотеки було окрім російських були й українські видання [8, с. 111], зокрема: «Вергилиевая Энеида, перелицеванная на Малороссийский язык И. Котляревским с объяснением малороссийских терминов; 4 части С. П. Б. в Медицинской т. 1806 г. (8) 15 рублей» [13, 22] та «Песни Малороссийские; изд. М. Максимовичем. М. в Университетской т. 1827 г. (16) 5 руб.» [13, с. 56]. Отже, реклама на шпальтах газети бібліотеки Ключкова була опосередкованою рекламою української друкованої продукції. У наступні роки ОВ більше уваги приділяв надходженням до книжкового магазину В. Картамишева (за словами С. Борового до рук купця В. Картамишева перейшла вищезгадана бібліотека Ключкова [14, с. 135]). Так 9 червня 1834 р. в ОВ повідомлялося, що «в книжном магазине Гг. Золотова и Картамышева получены следующие книги», серед яких четвертою названа «*Запорожская старина*, изд. И. Срезневский Харьков. 1833 2 части, in 12» [15].

Газета досить скоро звернула увагу на книжковий магазин Григор'єва (детальна інформація про нього була вміщена в газеті вже кілька тижнів після його відкриття у 1840 р.), який розташувався «в доме г-жи Крамаревой на Дерibasовской ули-

це» й мав тісні зв'язки з книговидавцями Петербургу та Москви [16]. Регулярно газета стала повідомляти про отримання магазином Григор'єва журналів із зазначенням їхнього змісту (між іншим, вказувалося на друк в різних виданнях російськомовних повістей та віршів українських авторів Є. Гребінки, Г. Основ'яненка, О. Чужбинського та ін. [17]).

У березні 1843 р. на шпальтах ОВ з'явилася інформація про продаж в магазині П. Григор'єва «Енеїди» І. Котляревського: «Виргилиева Энеида, на Малароссийский язык переложенная И. Котляревским. Харьков 1842. Цена на веленовой бумаге 3 р. 85 к. сереб., на простой бумаге 3 р. 35 к. сер., вес за 2 ф.» [18]. Інформація про продаж цього твору друкувалася і в наступні роки. Так, у квітні 1844 р. вона вже мала більш розгорнутий зміст: «Виргилиева Энеида, на малороссийском языке переложенная И. Котляревским, 6-ть частей, с приложением малороссийских слов содержащихся в Энеиде, с русским переводом, Харьков 1842 года, 8-ю д. л. цена на обыкновенной бумаге 3 руб. 50 сереб. на веленовой бумаге 4 руб. сереб. с пересылкою» [19]. У травні того ж року повідомлення було повторене у скороченому варіанті [20]. Показово, що коли з початку 1846 р. оголошення про продаж книжок в магазині Григор'єва стали друкуватися в більшому форматі (майже на чверть шпальта) та з використанням різних шрифтів (на кшталт справжньої реклами), вже в першому подібному оголошенні серед п'яти пропонуваних книжок була і «Енеїда» І. Котляревського [21].

Виходячи з публікацій ОВ, можна судити й про наявність в магазині Григор'єва книжок Г. Квітки-Основ'яненки. Так, серед повідомлень про асортимент книг магазину Григор'єва 21 лютого 1842 р. було таке: «Пан Халявский. Соч. Основьяненка. СПб., 1840. Две части. Цена с пересылкою 1 р. 50 к.» [22]. Воно ж було повторене 28 березня 1842 р. [23]. Про продаж зазначеного твору газета повідомляла і в квітні наступного року («Пан Халявский. Сочинение Основьяненка. СПб., 1840. Цена на лучшей веленовой бумаге, с двумя политажами, 1 р. 75 к. сер. весов. за 2 ф.»), а також і третього тому збірки «Сказка за сказкой», що містив казку Г. Основ'яненки [24]. 22 січня 1844 р. ОВ було подано оголошення про продаж в магазині Григор'єва другого видання «Пана Халявського» Г. Основ'яненка («Пан Халявский. Основьяненки. 2 части. Издание 2-е.

СПб., 1842 года. Цена с пересылкою 2 р. сер.» [25]. Інформація про цю книгу друкувалася і 1845 р. [26].

26 січня 1844 р. серед книжок, що продавалися в магазині Григор'єва, вказано: «Гайдамаки, Поэма Т. Шевченки. СПб., 1842 года, в 8-ую д. л. Цена с пересылкою 1 р. 72 к. сер.» [27]. Цю публікацію було відзначено у бібліографічному покажчику, створеному О. Кушнір під науковим редагуванням Г. Зленка, як першу згадку про Т. Шевченка в одеській пресі [28]. Слід відзначити згадку в оголошенні від травня того ж 1844 р. про продаж альманаху «Сніп»: «Сніп, Украинский новорочник зкрутив. Соч. Александра Корсуна. Харьков. Цена с пересылкою 1 руб. 75 к. серебром» [29].

З кінця 1830-х рр. ОВ почав вміщувати й статті та замітки, що містили ознаки рецензій на друквані видання. Першою серед таких рецензій, що стосувалася україномовних видань, була схвальна, якщо не сказати захоплена, публікація, присвячена «Енеїді» І. Котляревського 1842 р. «Энеида» Котляревского — сокровище новейшей украинской письменности — печатается, наконец, вполне, в Харькове. Не много творений, которые заслужили-бы такую любовь и известность в народе, как эта поэма, о походе украинцев, переодетых или *перелицеванных* (курсив автора статті в ОВ. — Т. Г.) в латинцев», — так починалася ця по-суті рекламна публікація, вміщена як передовиця ОВ. Показово, що автор цього повідомлення в ОВ називав І. Котляревського не лише «українським поетом», але й «нашим поетом» («Читавшие малороссийскую Энеиду повторяют с восторгом многие места из нея, и уж конечно не примут на себе забавного труда, для оценки достоинств ее, сводит очную ставку героев виргилиевых с козаками Котляревского; уверены, что тень самого Вергилия, при свидании с украинским поэтом, отдаст должную справедливость удали моторного сына анхизова, и разумеется, что вымысел нашего поэта замысловатей и самобытнее рассказа о подлинных троянских выходцах»), а також вважав, що його «Енеїду» можна сприймати лише українською мовою («Кроме добродушного комизма, разлитого во всей Энеиде, она отличается глубоко-народным характером и меткой определенностью языка. От этого, она не может быть передана ни на каком другом языке, ни даже по-русски, не только, что идиотизмы малороссийские

остановят самого искусного переводчика, но и потому еще, что многие, очень обыкновенные и скромные выражения Энеиды покажутся резко неприличными на всяком другом языке, не столь целомудренном, как малороссийский»). В замітці була інформація й про історію друкування «Енеїди» та умови передплати на неї («Покойный И. П. Котляревский, прибавив в 1819 году к своей поэме заключительные 5-ую и 6-ую части, передал в 1837-м году право на издание ея г-ну Волохинову, который ныне и приступил к печатанию поэмы. Она будет издана в 6-и частях, с полным словарем малороссийских слов и речений с русским переводом. Подписка на «Энеиду» принимается в Харькове, в квартире надв. Сов. Осипа Антоновича Волохинова, в доме надв. сов. Александра Саввича Венедиктова, в книжной лавке Андр. Васильев. Глазунова. Цена в Харькове: на простой бумаге 3 р., а на веленовой 3 р. 50 к. сер.; на пересылку полагается за 2 фунта») [30].

Слід вказати, що в кінці 1830-х — в першій половині 1840-х рр. в рецензіях на окремі літературні збірки дописувачі ОВ згадували та оцінювали твори Є. Гребінки, М. Максимовича та О. Чужбинського [31]. Проте йшлося лише про російськомовні твори цих авторів. Тому єдиною рецензією на україномовне видання, що була опублікована ОВ у зазначений період, можна вважати лише вищезгадану рецензію на «Енеїду».

Таким чином, протягом 1830-х — першої половини 1840-х рр. інформації про україномовні видання на шпальтах ОВ пройшли шлях від оголошень до появи першої ґрунтовної рецензії. Загалом можна констатувати, що, не зважаючи на свій невеликий у цей час формат, ОВ зробив певний внесок у популяризацію української друкованої продукції.

Джерела та література

1. Українознавчий журнал «Основа» на шпальтах «Одесского вестника» / Т. Г. Гончарук, О. А. Синявська // Науковий вісник. — Одеса, 2006. — № 14 (34).
2. Извещение // Одесский вестник (далі. — ОВ). — 1831. — 9 декабря.
3. Зленко Г. Перший письменник Одеси / Зленко Г. // Науковий світ. — К., 2003. — № 5.
4. Бондар М. Перший жанровий зразок української художньої прози / Микола Бондар // Київська старовина. — 1999. — № 3.
5. Извещение // ОВ. — 1834. — 3 февраля.

6. Извещение // ОВ. — 1833. — 3 июня.
7. Извещение // ОВ. — 1834. — 6 января.
8. Загоруйко В. Перша російська та перша українська книги в Одесі / В. Загоруйко // Літературна Одеса. Літературно-художній та публіцистичний альманах одеської філії спілки радянських письменників України. — 1954. — № 10.
9. Письмо Изм. Ив. Срезневского к Ал. Ир. Левшину // Киевская старина. — 1892. — Т. 39. — № 10.
10. Смесь // ОВ. — 1834. — 14 июля.
11. Максимович М. Украинские народные песни /М. Максимович. — Ч. 1. — М., 1834.
12. Объявления // ОВ. — 1830. — 18 июня, 25 июня.
13. Роспись российским книгам ландкартам, планам, эстампам, портретам и нотам, в Одессе, в книжном магазине и библиотеке чтения, Н. А. Клочкова. — Одесса, 1830.
14. Боровой С. Я. «Библиотека для чтения» Н. Клочкова (Из истории библиотек в начале второй четверти XX в.) /С. Я. Боровой // Библиотеки СССР. Опыт работы. — М., 1957. — Вып. 7.
15. Извещения // ОВ. — 1834. — 9 июня.
16. Смесь. Книжная промышленность в Одессе // ОВ. — 1840. — 18 декабря.
17. Смесь. Библиографические известия // ОВ. — 1841. — 26 февраля; Смесь. Заметки и вести // ОВ. — 1841. — 9 апреля, 1 октября, 24 декабря.
18. В магазине Русских книг П. И. Григорьева... // ОВ. — 1843. — 20 марта.
19. В книжном магазине П. И. Григорьева, в Одессе, продаются следующие книги:... // ОВ. — 1844. — 26 апреля.
20. В книжном магазине П. И. Григорьева, в Одессе, продаются следующие книги:... // ОВ. — 1844. — 24 мая.
21. В магазине русских книг М. И. Григорьева, на Дерибасовской улице, против казенного сада, в доме коммерции советницы Крамаревой, в Одессе, продаются нижеследующие книги // ОВ. — 1846. — 2 января.
22. В магазине Русских книг П. И. Григорьева... // ОВ. — 1842. — 21 февраля.
23. В магазине Русских книг П. И. Григорьева... // ОВ. — 1842. — 28 марта.
24. В магазине Русских книг П. И. Григорьева... // ОВ. — 1843. — 17 апреля.
25. В книжном магазине П. И. Григорьева, в Одессе, продаются следующие книги:... // ОВ. — 1844. — 22 января.
26. В магазине русских книг П. И. Григорьева, на Дерибасовской улице, против казенного сада, в доме коммерции советницы Крамаревой, в Одессе, продаются нижеследующие книги: // ОВ. — 1845. — 31 января.

27. В книжном магазине П. И. Григорьева, в Одессе, продаются следующие книги:... // ОВ. — 1844. — 26 января.
28. Т. Г. Шевченко в одеській пресі. Бібліографічний покажчик. Випуск II. Газети. Частина I. 1844–1917. Упор. О. Г. Кушнір. — Одеса, 1999.
29. В книжном магазине П. И. Григорьева, в Одессе, продаются следующие книги:... // ОВ. — 1844. — 24 мая.
30. Ф**. Энеида Котляревского // ОВ. — 1842. — 18 июля.
31. В. Г. Библиография. Утренняя заря. Альманах на 1839-й год, изданный В. Владиславлевым. С.-Пб. 384 стр. в 8 д. л. // ОВ. — 1839. — 7 января; Библиографическое известие. Одесский альманах на 1839-й год, издаваемый в пользу бедных учеников Одесского учебного округа // ОВ. — 1839. — 28 января; Ф**. Библиография. Одесский альманах на 1839-й год. Одесса. В городск. типогр. 1839. Стр. 618 и IV, в 16-ю д. л. // ОВ. — 1839. — 15 февраля; Библиография. Одесский альманах на 1840 год. Одесса. в Городск. Типогр. 1839. Стр. IV и 708 стр. в 16-ю д. л. // ОВ. — 1840. — 2 марта.

Анотації

***Гончарук Т. Г.* Информация про украинские издания на страницах газеты «Одесский вестник» 1830-х — первой половины 1840-х гг.: от объявлений до рецензий.**

В статье исследуются публикации газеты «Одесский вестник» 1830-х — первой половины 1840-х гг., посвященные украинским изданиям. Рассматриваются объявления о выходе первых изданий на украинском языке в Николаеве и Одессе, а также о продаже в одесских магазинах книг Т. Шевченко, И. Котляревского, Е. Гребенки и др. Анализируется рецензия 1842 г. на издание «Энеиды» И. Котляревского.

***Goncharuk T. G.* Information about Ukrainian books on the pages of newspaper «The Odessa announcer» 1830th — the first half of 1840: from announcements to the reviews.**

In the article the publications of newspaper «The Odessa announcer» of 1830th — the first half 1840 about Ukrainian books are considered. Announcing of books in Mykolaiv and Odessa, which were written in Ukrainian language and about a sale in Odessa books of T. Shevchenko, I. Kotlyarevskiy, E. Grebinka and other, a review of 1842 about «Aeneid» I. Kotlyarevskiy is examined.